

יחידת הוראה- על קמצא ובר קמצא

עולם השיח: עולם השיח של המקורות היהודיים

עיגון הקשרי: י"ז בתמוז

מטרות: העצמה ושיפור השיח הדבור

הישג נדרש 7- הבנת הנושאים והרעיונות המרכזיים בטקסט.
שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה.
עבודה על אוצר מילים
מיומנויות לשוניות: כינוי חבר, ציווי ופעלים בעתיד

טקסטים: גרסאות שונות למדרש הידוע על קמצא ובר קמצא.

<http://www.youtube.com/watch?v=07SKYeQp2k8>

פתיחה:

נאמר בגמרא במסכת גיטין דף נ"ה ע"ב- נ"ו ע"א:
"אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב [=מהו שכתוב] (משלי כח, יד) "אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו
יפול ברעה"? - אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים [=על קמצא ובר קמצא שחרבה ירושלים]".
מה פירוש הפסוק זה מספר משלי: "אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה"?
מפרש רש"י שם: "מפחד תמיד" - דואג מעונש וכך מתרחק מעבירה.
שאלות לדיון:
- מה רש"י ממליץ לנו? מה יעזור לנו להתרחק מעבירה?
- מה זה "מקשה לבו"? בפסוק יש הנגדה- מי שמפחד תמיד- אשריו ומי שמקשה ליבו- יפול ברעה- יחטא.
- מה פירוש המילה אשרי? אשריו וטוב לו? אשרי, מלשון אושר.

הסיפור כפי שהוא מובא בתלמוד, המקור ולצדו התרגום לעברית:

מקור	תרגום
דההוא גברא דרחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא. עבד סעודתא. אמר ליה לשמעיה: זיל אייתי לי קמצא. אזל אייתי ליה בר קמצא. אתא אשכחיה דהוה יתיב. אמר ליה: מכדי ההוא גברא בעל דבבא דההוא גברא הוא, מאי בעית הכא? קום פוק! אמר ליה: הואיל ואתאי שבקן, ויהיבנא לך דמי מה דאכילנא ושתינא. אמר ליה: לא! אמר ליה: יהיבנא לך דמי פלגא דסעודתין. אמר ליה: לא! אמר ליה: יהיבנא לך דמי כולה סעודתין. א"ל: לא! נקטיה בידיה ואוקמיה ואפקיה. אמר: הואיל והווי יתבי רבנן	היה אדם אחד, שהיה לו חבר ושמו קמצא, והיה לו שונא ושמו בר קמצא. עשה סעודה. אמר לשמשו: לך הבא לי את קמצא (וידידי). הלך והביא את בר קמצא (שהיה שונאו של אותו האיש). בא ומצא את בר קמצא יושב. אמר לו: הלוא אני ואתה שונאים. מה אתה עושה כאן? קום וצא! אמר לו (בר קמצא): הואיל וכבר באתי הנח לי, ואתן לך את דמי אכילתי ושתייתי. ענה לו: לא! אמר לו: אתן לך חצי מעלות הסעודה. ענה לו: לא! אמר לו: אתן לך את עלות הסעודה כולה. ענה לו: לא! אחזו בעל הסעודה בידו והוציאו. אמר (בר קמצא): כיוון שהיו חכמים בסעודה

ולא מחו ביה, ש"מ קא ניחא להו, איזיל איכול בהו קורצא בי מלכא. אזל אמר ליה לקיסר: מרדו בך יהודאי! א"ל: מי יימר? א"ל: שדר להו קורבנא, חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא. בהדי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים, ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדין הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא. סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות. אמר להו רבי זכריה בן אבקולס, יאמרו: בעלי מומין קריבין לגבי מזבח! סבור למיקטליה, דלא ליזיל ולימא. אמר להו רבי זכריה, יאמרו: מטיל מום בקדשים יהרג! אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס, החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליטנו מארצנו. תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף נה עמ' ב - דף נו עמוד א	ולא מחו בבעל הסעודה, סימן שנוח להם המעשה. אלך ואלשין עליהם לפני לקיסר. הלך ואמר לקיסר: מרדו בך היהודים! אמר לו (הקיסר): מי אמר? (הצג הוכחה). אמר לו: שלח להם (לחכמי היהודים) קורבן, וראה אם יקריבו אותו. שלח בידו עגל משובח. (במהלך הדרך) הטיל מום בניב השפתיים, ויש אומרים בדוקין שבעין, מקום שעל פי דין ישראל נחשב כמום ואילו אצל הגויים אינו נחשב מום. חשבו חכמים שבמקדש להקריב (בכל זאת) את הקורבן, משום שלום המלכות. אמר להם רבי זכריה בן אבקולס: (אם נקריבו), יאמרו אנשים כי אנו מקריבים בעלי מומין על המזבח! חשבו להרוג [את בר קמצא] כדי שלא ילך וילשין. אמר להם רבי זכריה: אנשים יאמרו (או עלולים לחשוב ש) מי שמטיל מומים בקורבן דינו מוות. אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליטנו מארצנו. קמצא ובר קמצא (בבלי, מסכת גיטין) תרגום
--	---

לשיקול דעתה של המורה- האם להציג גם את הגרסה הארמית או רק את

הגרסה המתוקנת.

פעילות:

מאחר ובסיפור ישנן מאלכריס רבים, האמתיים פגאיות שונות, נסמן בלורד מדעי
את המאלכריס בצבעים שונים צפ"י הפגאיות המדוברות.

תלכזרת- מאלכר- מצ"ל, מזכיר

היה **אדם אחד**, שהיה **לו** חבר ושמו קמצא, והיה **לו** שונא ושמו בר קמצא. עשה סעודה. אמר **לשמשו**: לך
הבא **לי** את קמצא (ידידי). הלך והביא את בר קמצא (שהיה שונאו של אותו האיש). בא ומצא את **בר**
קמצא יושב. אמר **לו**: הלוא אני ואתה שונאים. מה אתה עושה כאן? קום וצא! אמר **לו** (בר קמצא):
הואיל וכבר באתי הנח לי, ואתן לך את דמי אכילתי ושתייתי. ענה **לו**: לא! אמר **לו**: אתן לך חצי מעלות
הסעודה. ענה **לו**: לא! אמר **לו**: אתן לך את עלות הסעודה כולה. ענה **לו**: לא! אחזו בעל הסעודה בידו
והוציאו. אמר (בר קמצא): כיוון שהיו חכמים בסעודה ולא מחו בבעל הסעודה, סימן שנוח להם המעשה.
אלך ואלשין עליהם לפני לקיסר. הלך ואמר **לקיסר**: מרדו בך היהודים! אמר **לו** (הקיסר): מי אמר? (הצג
הוכחה). אמר **לו**: שלח להם (לחכמי היהודים) קורבן, וראה אם יקריבו אותו. שלח בידו עגל משובח.
(במהלך הדרך) הטיל מום בניב השפתיים, ויש אומרים בדוקין שבעין, מקום שעל פי דין ישראל נחשב

כמום ואילו אצל הגויים אינו נחשב מום. חשבו חכמים שבמקדש להקריב (בכל זאת) את הקורבן, משום שלום המלכות. אמר להם רבי זכריה בן אבקולס: (אם נקריבו), יאמרו אנשים כי אנו מקריבים בעלי מומין על המזבח! חשבו להרוג [את בר קמצא] כדי שלא ילך וילשין. אמר להם רבי זכריה: אנשים יאמרו (ואו עלולים לחשוב ש)מי שמטיל מומים בקורבן דינו מוות. אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליטנו מארצנו.

קמצא ובר קמצא (בבלי, מסכת גיטין) תרגום

אפשרות נוספת להצגת הסיפור:

מצ"ב קישור לאתר ובו גרסה מקוונת של ספר האגדה. האתר הוא של קרן אבי חי בשיתוף עמותת סנונית. באתר מופיע הסיפור בגרסתו המתורגמת, וישנו הסבר למילים הקשות, כמו כן, מופיע הסיפור בגרסה מעובדת לילדים שניתן גם לשמוע אותה.

ספר האגדה

ניתן לתת לתלמידים כשיעורי בית - לחפש מידע על ספר האגדה - מי כתב אותו? למה הוא ראה צורך בכך?

וישנה כמובן גם הגרסה המוכרת לנו מילדות:

מתוך "כה עשו חכמינו"

בגלל עלבון ונקמה נשרף בית מקדשנו ונחרבה ירושלים עירנו. איך קרה הדבר? בזמן שבית-המקדש עוד היה קיים, היו בירושלים הרבה אנשים עשירים שהיו גרים בבתי יפים. פעם ביקש אחד מבעלי הבתים העשירים האלה לעשות סעודה גדולה, כי היה לו יום של שמחה. הזמין העשיר את כל ידידיו וחבריו לבוא אליו, לאכול ולשתות ולשמוח עמו. ולעשיר היה חבר טוב, שאותו אהב מאוד, ושמו קמצא. אמר העשיר לעבדו: לך אל חברי הטוב קמצא והזמן אותו לסעודתי!העבד לא הקשיב היטב, ולכן לא שמע יפה את שם האיש שעליו להזמין. הלך העבד אל איש אחר, ששמו היה בר -קמצא, ואמר לו: אדוני מבקש, שתבוא לסעודה שהכין! אולם בר -קמצא לא היה חברו של העשיר. להפך! תמיד רב והתקוטט איתו העשיר ולא אהב אותו כלל. התפלא בר -קמצא מאוד על ההזמנה וחשב: "מדוע הזמין אותי האיש? הלוא איננו חברים! אולי ברצונו להשלים איתי? אם כן, גם אני לא אכעס עליו עוד ואבוא לסעודתו!" לבש בר -קמצא את בגדיו היפים, הלך לבית העשיר וישב לו ליד השולחן בין שאר האורחים. מה טוב היה, לו באמת רצה העשיר להשלים עמו! אבל לא כך היה! כאשר הלך בעל הבית לברך את אורחיו, חיפש ביניהם את ידידו, את קמצא. ואת מי ראה? את בר -קמצא! מיד כעס, רץ אליו וצעק: מה אתה עושה פה? הלא אתה שונא אותי. קום מהר וצא מפה! בר -קמצא התבייש מאוד על שמגרשים אותו בפני כל האורחים. פניו החווירו מרוב בושה וצער, ובקול נמוך ורועד ענה: -כנראה בטעות הוזמנתי. אבל מאחר שבאתי, תן לי בבקשה לשבת פה, ואני אשלם לך על כל מה שאוכל ואשתה. צעק בעל הבית עוד יותר: לא! אינני מסכים! לך מכאן! ביקש בר -קמצא מאוד: הנח לי רק הפעם. אשלם לך את החצי מכל הסעודה. -לא! לא! אינני רוצה! עזוב את ביתי מיד! התחנן לו בר -קמצא: -רק תרשה לי להישאר כאן עוד מעט. אשלם אפילו את הסעודה כולה! צעק העשיר: -אינני רוצה! בשום פנים לא! צא מפה כרגע! והוא תפס את בר -קמצא בידו, הקים אותו בכוח מן הכסא וגרש אותו מן הבית. עכשיו כעס בר -קמצא מאוד מאוד. כל -כך העליב

אותו בעל הבית בפני כל האורחים, ואף אחד מהם לא בא לעזרתו ולא ביקש מן העשיר להשאיר אותו! חשב בר -קמצא: "אתנקם בהם, בכולם! עוד יתחרט בעל הבית הזה, עוד יצטערו כל האורחים שלו! את בתיכם ישרפו באש!" ולא זכר בר -קמצא, שגם הוא יצטער בסוף, כי עם בתיכם של האחרים ייהרס גם ביתו! מה עשה? הלך למלך של הרומאים, ששלטו אז בארץ -ישראל, ואמר לו: אגלה לך סוד, המלך! היהודים שבירושלים מרדו בד! אינם רוצים שתהיה עוד מלך עליהם. רוצים הם במלך אחר! כעס המלך, שלח צבא רב (חיילים רבים מאוד) והם באו לירושלים, שרפו את בית -המקדש והחריבו את כל העיר . על קמצא ובר -קמצא, מתוך: כה עשו חכמינו: מאגדות חז"ל, א (עבוד לגיל הרך: יוכבד סגל), הוצאת מורשת 1976, עמ' 70-67.

שאלות לדיון:

- איזה פרט מרכזי בסיפור המקורי, הושמט בגרסה המעובדת של "כה עשו חכמינו"? כיצד השמטה זו משנה את מוקד הביקורת בסיפור?
- איזו משמעות מקבל כעת הביטוי "מפחד תמיד" ומיהו זה ש"הקשה את לבו?"

עבודה על מיומנויות לשון

כדאי להסביר לתלמידים מהו כינוי חבור ולהזכיר מהו ציווי ומהו פועל בעתיד ואז לבקש מהם לסמן זאת בטקסט.

כינוי חבור: אוהבו, שונאו, תפסו, העמידו, הוציאו

פעלים בעתיד/ ציווי: עמוד, צא, הבא, הניחני, אוכל, אשתה, אלשין

אוצר מילים:

מאחר והסיפור מוכר לרוב התלמידים מינקות, כדאי לנסות להבין מתוך ההקשר.

שנאת חנם (סמיכות), הואיל, דמי, מחו, מכלל שנח להם

דיון:

מי לפי דעתכם אשם בחורבן: בר קמצא, בעל הבית, החכמים, המשרת, רבי זכריה - לערוך רשימה על הלוח עפ"י תשובות התלמידים.

העצמת השיח הדבור

לחלק את התלמידים לקבוצות - פי שנים ממספר הדמויות הרשומות על הלוח.

כל קבוצה מקבלת שם של דמות, וכותבת נקודות ליזכותה או לחובתה של הדמות (על כל דמות יש קבוצה שמהווה סגור וקבוצה שמהווה קטגור). לאחר שהתלמידים רשמים את הדברים, ניתן לערוך בכיתה מעין בית משפט, כאשר, בנוגע לכל דמות, תלמידי הכיתה מכריעים האם היא אשמה בהידרדרות האירועים או לא. ניתן למנות תלמידים שיציגו את הדמויות השונות ומחשבותיהם בעקבות האירועים כדי לתת לתלמידים נקודות נוספות למחשבה.

חשוב מאוד לנהל את השיח ע"י דיון המעוגן בכללים. כאשר אני מגיב לדברי חבר, אני פותח את דברי

ואומר, אני מסכים/לא מסכים עם דבריו של X. X אמר ש.... ואני חושב ש...

כמו כן, המורה תעודד את התלמידים להביע את דעתם על התנהגותו של מושא המשפט - מה הוא עשה? האם זה היה מעשה טוב או רע? האם הוא מודע להשלכות של מעשהו? האם קרה לכם פעם מקרה דומה? איך אתם מרגישים כלפיו - רחמים? שמחה? שמחה לאיד?

ג. בר כמצא ובר קמצורא: הגרסה מאיכה רבה

לסיפור קמצא ובר קמצא קיים מקור מקביל המופיע במדרש איכה רבה:

איכה רבה, פרשה ד, סימן ג

לעיונכם, גרסת התרגום

מעשה באדם אחד מגדולי ירושלים שעשה סעודה .

אמר לנערו: לך הבא לי את בר כמצא אוהבי. הלך והביא לו את בר כמצורא שונאו .

בא [בעל הסעודה] ומצאו שיושב [בר כמצורא] בין האורחים .

אמר לו: קום צא מכאן !

אמר לו: אל תוציאני בבושה .

אמר לו: אי אפשר שלא תצא מכאן !

אמר לו: אני אתן דמי הסעודה [שלי] ולא תוציאני בבושה

אמר לו: אי אפשר שלא תצא מכאן !

אמר לו: אני אתן כפליים [מדמי הסעודה] ולא תוציאני בבושה .

אמר לו: אי אפשר שלא תצא מכאן !

אמר לו: אני אתן דמי כל הסעודה [של כל הסועדים] ולא תוציאני בבושה .

אמר לו: אי אפשר שלא תצא מכאן !

והיה שם ר' זכריה בר אבקליס שהיה ספיק בידו למחות ולא מיחה .

כשיצא אמר: האם אני יוצא בבושה ומשאיר אותם [את באי הסעודה, או את החכמים שבן אבקולס היה

נציגם] יושבים בשלווה?! ירד אצל המלך, שכל הקרבנות שהיו מקריבים היו מכורש המלך, וזהו שכתוב,

"די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי" [עזרא, ו, י .]

הלך ואמר לו: הקרבנות הללו שאתה שולח להם הם אוכלים אותם .

נזף בו. אמר לו: לשון רע אתה אומר, שאתה מבקש להוציא עליהם שם רע .

אמר לו: שלח בידי קרבן ושלח עמי אדם מהימן, ואתה עומד על האמת .

שלח עמו אדם מהימן ושלח עמו קרבנות. קם ההוא בלילה ונתן בהם מומים שאינם ניכרים .

כיון שראה אותם הכהן לא הקריבם .

אמר לו [הכהן לשליח]: אין אני מקריב אותם מחר אני מקריב אותם. בא היום ולא הקריבם, בא היום

ולא הקריבם .

מיד שלח ואמר למלך: הדבר ההוא שאמר לך היהודי ההוא אמת הוא .

מיד שלח והחריב את ההיכל. היא זו שהבריות אומרות: בין כמצא ובין כמצורא חרב המקדש. א' ר' יוסי

בר ר' אבון – עינוותנותו של ר' זכריה בר אבקליס היא שרפה את ההיכל.

בר כמצא ובר קמצורא (איכה רבה) תרגום

- בגרסה זו של הסיפור – כלפי מי מופנה עיקר משקלה של הביקורת? הסבירו את תשובתכם.
- האם משמעותה של המילה "ענוותנותו" שונה בהקשר זה? כיצד?

- איזו משמעות מקבל הביטוי "מפחד תמיד" ומיהו זה ש"הקשה את ליבו?"
- בכל שלוש הגרסאות לסיפור קמצא ובר קמצא, כמו גם בסיפורים האחרים המופיעים במסכת גיטין, לא מפנית אצבע מאשימה כלפי הרומאים שהם היו אלו שהחריבו את המקדש. כיצד נתון זה ממחיש את המסר המשותף לכל שלוש הגרסאות?

שאלות לדיון:

- א. על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים" – איך ייתכן שבגלל מריבה מקומית בין שני אנשים יקרה אסון לאומי עם משמעות לדורות כמו חורבן המקדש?
- ב. אפשר להבין במה מאשימים את בר קמצא. אבל במה חטא קמצא שבגללו חרבה ירושלים?! הרי הוא לא היה מעורב כלל בכל הסיפור, לא היה נוכח בסעודה ולא ידוע שהיה מסוכסך עם אף אחד (ואם תגידו – 'אין הכוונה שהוא אשם, אלא פשוט הסיפור כולו קרוי על שמם של האנשים שבגללם התחיל העניין'. אם כך, האם לא היה מתאים הרבה יותר לקרוא למעשה על שם שני אנשים אחרים – בר קמצא ובעל הבית – שני 'הגיבורים' העיקריים בסיפור, ולא להכניס גורמים צדדיים?.
- ג. מעניין שלכל אורך הסיפור שמו של אחד משני ה'גיבורים' הללו נעלם לגמרי ולא מוזכר אפילו ברמז – בעל הבית עורך הסעודה! מה פשר הדבר? (ננסה להציע לכך תשובה בסוף).
- ד. למה בר קמצא מגיע בכלל לסעודה אם הוא ידוע שמדובר בשונא שלו? וכי מריבות של שנים נמחו ברגע?
- ה. למה שתקו החכמים שישבו בסעודה ולא התערבו?

סיכום:

'על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים'.

אומר המהר"ל מפראג – לא ייתכן שדבר גדול כמו חורבן בית המקדש יתרחש בגלל מריבה קטנה בין שני אנשים.

חז"ל בדבריהם באו להצביע על **מציאות כללית מקולקלת** שהייתה קיימת בירושלים, שהיא זו שהביאה לחורבן.

במילותיהם המדויקות הם הגדירו בקצרה ובחדות את הבעיה – "על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים" – בגלל התופעה השלילית שלכל אדם יש מין 'קמצא' ו'בר קמצא' משלו – שונא, אותו הוא מתעב ומוכן לעשות הכול כדי לפגוע בו ולהרע לו, ואוהב שאיתו הוא כורת ברית.

שאלנו קודם, מדוע לכל אורך הסיפור לא מוזכר שמו של בעל הבית. אין ספק שחז"ל לא 'השמיטו' אותו **במקרה**.

ייתכן חכמינו לא ציינו את שמו כדי לומר לנו ש **האדם הזה פשוט יכול להיות כל אחד!**

אמרו חז"ל: "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב" – על מנת שנזכר ומלימוד זה נקרב את בנית המקדש, כל תלמיד, יכתוב קבלה לעתיד – דבר שהוא מקבל על עצמו לשפר ביחסו

לחבריו. ניתן להדפיס את הקבלות של התלמידים על שקף ולהדביק על תמונה של המקדש כקישוט כיתה.

ושנזכה בעז"ה לבנין בית המקדש בקרוב.

ניתן להכין, לקראת החופש הגדול, כרזה או מגנט המביעים את עקרון 'אהבת חיים'. אפשר לתת לכל תלמיד לבחור פתגם מתוך מבחר או לתת לכל התלמידים פתגם אחד. התלמידים יקשטו את הכרזה או המגנט ויביאו אותו הביתה.

לדוגמא:

" ואם נחרבנו ונחרב העולם עמנו על ידי שנאת חיים, נשוב להיבנות והעולם עמנו יבנה על

ידי אהבת חיים"... (הרב א.י. הכהן קוק זצ"ל)

"ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה"... (רבי עקיבא)

" מה ששנא עליך לא תעשה לחברך"... (הלל הזקן)

" הוי דן את כל האדם לכף זכות"... (פרקי אבות)

"יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"... (פרקי אבות)

מקורות:

[קמצא ובר קמצא בית אבי חי](#) [אתר ישיבה](#)